

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยบางประการ กับการปฏิบัติ พัฒนกิจของบิถาคารระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น ในการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้ กำหนดหัวข้อในการศึกษาตามลำดับดังนี้คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการครอบครัว และพัฒนกิจของครอบครัวระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น
2. พัฒนาการวัยรุ่น
3. พัฒนกิจของบิถาคารที่มีบุตรวัยรุ่นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติพัฒนกิจของบิถาคารระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการครอบครัว และพัฒนกิจของครอบครัวระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่ใกล้ชิดบุคคลอย่างยิ่ง เป็นสิ่งแวดล้อมที่บุคคลเจริญเติบโต และพัฒนาตลอดช่วงการดำเนินชีวิต มีผู้ให้ความหมายของของครอบครัวไว้หลายประการ โดยสรุปแล้วครอบครัวมีความหมายที่รวมคุณลักษณะต่อไปนี้คือ

1. ครอบครัวต้องประกอบด้วยคนมากกว่า 1 คนขึ้นไป
2. สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต หรือทางกฎหมาย
3. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวมีลักษณะ เฉพาะที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ
4. สมาชิกจะมีบทบาทในครอบครัวตามที่สังคมให้ความหมาย เช่น บิถา มารดา บุตร สามี ภรรยา ฯลฯ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบตามบทบาทตน

พัฒนาการ (Rowe, 1981 ; อ้างใน รุจา, 2536) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิต หรือองค์กรตามกาลเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นจะมีผลต่อโครงสร้างและหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตและองค์กรนั้น ๆ กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการภายใน หรือกระบวนการภายนอก ที่เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการตอบสนองความต้องการของสิ่งมีชีวิตหรือองค์กรนั้น ๆ

ระยะพัฒนาการครอบครัว

ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นโดยทั่วไปมักเกิดจากการเพิ่มขยายและการหดของขนาดของครอบครัว ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นมักเกิดเมื่อตั้งครอบครัวใหม่ และเมื่อสมาชิกจากไป การแบ่งระยะครอบครัวโดยใช้แนวคิดการเพิ่มและการลดขนาดของครอบครัวเป็นเกณฑ์ ประกอบกับการพิจารณาภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว อายุ และระดับการศึกษาของบุตร หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว มาร่วมพิจารณาด้วย

ในการแบ่งพัฒนาการครอบครัวนั้น Glick (1957) และ Duvall (1977) แบ่งระยะครอบครัวตามพัฒนาการเป็น 8 ระยะที่สำคัญคือ

ระยะที่ 1 ครอบครัวระยะเริ่มต้น (Married couples) เป็นระยะนับจากเริ่มสมรส จนกระทั่งภรรยาตั้งครรภ์บุตรคนแรก ระยะนี้คู่สมรสต้องการเรียนรู้นิสัยใจคอซึ่งกันและกัน และเป็นช่วงเริ่มสร้างฐานะและวางแผนครอบครัว

ระยะที่ 2 ครอบครัวระยะเริ่มเลี้ยงดูบุตร (Childbearing families) นับจากระยะบุตรคนแรกเกิดจนบุตรคนแรกอายุ 2.5 ปี ระยะนี้พัฒนาการของครอบครัวคือการดูแลทารกที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้

ระยะที่ 3 ครอบครัวระยะมีบุตรวัยก่อนเรียน (Families with preschool children) ระยะนี้เป็นช่วงบุตรคนแรก มีอายุ 2.5-5 ปี เป็นช่วงที่ครอบครัวให้การอบรมเลี้ยงดู ฝึกนิสัยที่ควรให้แก่สมาชิกใหม่ เพื่อเตรียมตัวเด็กสำหรับการเข้าโรงเรียน รวมทั้งเป็นระยะที่อาจมีบุตรคนต่อไป

ระยะที่ 4 ครอบครัวระยะมีบุตรวัยเรียน (Families with school children) ระยะนี้บุตรคนแรกอายุ 6-13 ปี สามารถช่วยตนเองได้แต่ครอบครัวมีหน้าที่จัดหาสถานที่เรียนช่วยเหลือเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตร และเลี้ยงดูบุตรคนต่อ ๆ มา

ระยะที่ 5 ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่น (Families with teenagers) เมื่อบุตรคนแรกอายุ 13-20 ปี ครอบครัวลดภาระในการดูแลบุตร เพราะบุตรเติบโตช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น แต่เด็กวัยรุ่นยังต้องการคำชี้แนะเกี่ยวกับค่านิยมของสังคมจากผู้ใหญ่ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ดี

ระยะที่ 6 ระยะแยกครอบครัวใหม่ (Families launching young adult) คือครอบครัวที่อยู่ในระยะบุตรคนแรกแยกตัวออกมามีอาชีพของตน แต่งงานมีครอบครัวใหม่ของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในระหว่างบุตรวัย 20 ปีขึ้นไป ซึ่งบิดามารดาสามารถชี้แนะและสนับสนุนครอบครัวใหม่ให้ยืนได้ด้วยตนเอง

ระยะที่ 7 ระยะครอบครัววัยกลางคน (Middle aged parents) เมื่อบุตรส่วนใหญ่หรือทั้งหมดแยกครอบครัวใหม่ออกไป ทำให้บิดามารดาเจ็บเหงา และเป็นระยะเตรียมเกษียณจากตำแหน่งการงานที่ดำรงอยู่

ระยะที่ 8 ระยะครอบครัววัยชรา (Aging family members) พบบ่อยในสังคมยุโรปที่เมื่อคู่สามี-ภรรยาเข้าสู่วัยชราเกษียณจากการทำงานแล้ว เริ่มสูญเสียคู่สมรสของตน อีกฝ่ายที่ยังมีชีวิตอยู่จะอยู่ภาวะว่าเหงา สูญเสีย จนกระทั่งฝ่ายที่เหลือจะเสียชีวิตตามไป

Feldman (1981) ได้แบ่งพัฒนาการของครอบครัวเป็น 8 ระยะ คือ

1. ระยะแต่งงานใหม่
2. ระยะลูกคนแรกเข้าสู่วัยทารก
3. ระยะลูกคนแรกอยู่ในวัยก่อนเรียน
4. ระยะลูกคนแรกอยู่ในวัยเรียน
5. ระยะลูกคนแรกเข้าสู่วัยรุ่น
6. ระยะลูกบางคนเริ่มแยกออกไป
7. ระยะลูกออกจากบ้านไปหมด
8. ระยะคู่สามีภรรยาอยู่ในวัยชรา

Rodgers (1964) แบ่งครอบครัวเป็น 10 ระยะ คือ

1. ครอบครัวคู่สามีภรรยาที่ยังไม่มีบุตร
2. ครอบครัวที่มีเด็กอายุไม่เกิน 3 ปี
3. ครอบครัวที่มีเด็กวัยก่อนเรียน (3-6 ปี)
4. ครอบครัวที่มีเด็กวัยเรียน (6-13 ปี)
5. ครอบครัวที่มีเด็กเข้าสู่วัยรุ่น (13-20 ปี)
6. ครอบครัวที่มีบุตรเริ่มเข้าสู่ผู้ใหญ่ (20 ปีขึ้นไป)
7. ครอบครัวที่มีบุตรเริ่มแยกครอบครัว
8. ครอบครัวที่มีบุตรแยกครอบครัวออกไปหมด
9. ครอบครัวที่เกษียณ หรือหยุดทำงาน หรือคู่สามี-ภรรยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต
10. ครอบครัวที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ยังมีชีวิตอยู่เสียชีวิต

Bradshaw (1988) ได้เน้นการแบ่งครอบครัวตามพัฒนาการ โดยใช้การตั้งครรภ์ และการเลี้ยงดูบุตร เป็นเกณฑ์ในการแบ่งระยะต่าง ๆ ได้เป็น 10 ระยะ คือ

1. ครอบครัวระหว่างตั้งครรภ์
2. ครอบครัวในระยะคลอดบุตร

3. ครอบครัวที่มีเด็กอ่อน (0-1 เดือน)
4. ครอบครัวที่มีเด็กวัยทารก (1 เดือน - 1 ปี)
5. ครอบครัวที่มีเด็กวัยเตาะแตะและวัยก่อนเรียน (2-5 ปี)
6. ครอบครัวที่มีเด็กวัยเรียน (6-12 ปี)
7. ครอบครัวที่มีเด็กวัยรุ่น (13-19 ปี)
8. ครอบครัวที่มีผู้ใหญ่ระยะเริ่มต้น (20-40 ปี)
9. ครอบครัวที่มีผู้ใหญ่กลางคน (45-65 ปี)
10. ครอบครัวที่มีคนชรา (65 ปีขึ้นไป)

ซึ่งจากการแบ่งระยะพัฒนาการของครอบครัวดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าการแบ่งระยะพัฒนาการครอบครัวของ Glick (1957) และ Duvall (1977) มีความเหมาะสมกับการศึกษาครอบครัวระยะที่มีบุตรวัยรุ่นมากที่สุด เนื่องจากการแบ่งระยะครอบครัวโดยใช้แนวคิดการเพิ่มและการลดสมาชิกเป็นเกณฑ์ ประกอบกับการพิจารณาภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว อายุ และระดับการศึกษาของบุตร หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว มาร่วมพิจารณาด้วย ผู้วิจัยจึงใช้การแบ่งระยะพัฒนาการของ Glick (1957) และ Duvall (1977) เป็นเกณฑ์ในการศึกษาวิจัย

ความหมายของพัฒนาการ (Developmental Task)

พัฒนาการ (รุจา, 2534) หมายถึง ภารกิจที่ถูกคาดหวังเมื่อบทบาทมีการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเพิ่มหรือจากไปของสมาชิก

Rowe (1981) กล่าวว่าพัฒนาการอยู่ภายใต้กรอบของเวลา ซึ่งกำหนดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นพัฒนาการเป็นการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการตามพัฒนาการครอบครัว ตามความคาดหวังของสังคม

Duvall (1962 อ้างใน รุจา, 2534) ให้ความหมายของพัฒนาการของครอบครัวว่าเป็นความรับผิดชอบในการเจริญเติบโตตามระยะต่าง ๆ ของครอบครัว ถ้าสามารถทำภารกิจเหล่านั้นสำเร็จไปได้ด้วยดีในแต่ละระยะ จะทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข แต่ถ้าทำไม่ได้หรือทำได้แต่ไม่สำเร็จ ครอบครัวจะไม่มีความสุข สังคมจะไม่ยอมรับ และจะมีผลต่อพัฒนาการของครอบครัวระยะต่อไป กล่าวคือจะทำให้ครอบครัวไม่ประสบผลสำเร็จในการทำพัฒนาการในระยะต่อไป ด้วย

Barett (1972 อ้างถึงใน Bernita, 1984) กล่าวว่าพัฒนาการคือภารกิจซึ่งบุคคลต้องกระทำในช่วงระยะของชีวิต ถ้ากระทำได้ดีจะส่งเสริมให้เกิดความสุข สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้ และส่งผลให้เกิดความสำเร็จในพัฒนาการของระยะต่อไป

Havighurst (1956 อ้างใน Nye and Berardo, 1981) ให้ความหมายของพัฒนาการว่า หมายถึง งานที่ทุกคนต้องเรียนรู้ควบคู่ไปกับพัฒนาการของชีวิต ถ้าทำงานตามขั้นพัฒนาการของตนสำเร็จก็จะทำให้ทุกคนมีความสุข เกิดความพึงพอใจในการดำเนินชีวิต และเป็นช่องทางนำไปสู่ความสำเร็จในพัฒนาการขั้นต่อไป

จึงสรุปได้ว่า พัฒนากิจของบิดามารดา หมายถึง ภาระกิจหรือความรับผิดชอบในการเจริญเติบโตตามระยะต่าง ๆ ของครอบครัว ถ้าบิดามารดาสามารถทำภาระกิจเหล่านั้นได้สำเร็จ จะทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข ตลอดจนสามารถประสบผลสำเร็จในภาระกิจของบิดามารดาในระยะต่อมาได้ แต่ถ้าบิดามารดาทำไม่ได้ หรือกระทำได้ดีแต่ไม่สำเร็จจะไม่มีความสุข สังคมไม่ยอมรับ นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อนักพัฒนาการของครอบครัวในระยะต่อมา กล่าวคือจะทำให้ครอบครัวไม่ประสบผลสำเร็จในการกระทำพัฒนากิจระยะต่อไป

2.2 พัฒนาการวัยรุ่น

ความหมายของวัยรุ่น

วัยรุ่นโดยทั่วไป หมายถึง บุคคลที่มีอายุระหว่าง 12-19 ปี วัยนี้ยังเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายอย่างชัดเจน เปลี่ยนจากเด็กมาเป็นหนุ่มสาว (ประมวล, 2520)

สุชา (2529) ได้ให้ความหมายวัยรุ่นไว้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่สิ้นสุดความเป็นเด็ก เป็นวัยที่เป็นสะพานเชื่อมไปหาผู้ใหญ่ ไม่มีเส้นชัดเจนที่แน่นอนว่าเริ่มเมื่อใด และสิ้นสุดวัยเมื่อใด แต่เรากำหนดเอาความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายเป็นสำคัญ โดยถือเอาตอนที่เด็กหญิงเริ่มมีประจำเดือน และเด็กชายมีการผลิตเซลล์สืบพันธุ์ครั้งแรก

Roger (1962) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นโดยพิจารณาจากเกณฑ์ทางด้านร่างกาย ช่วงอายุและเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งเกณฑ์ทางด้านร่างกายจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ 2 อย่าง คือ เสียงเปลี่ยน โดยเด็กชายจะมีเสียงแตกห้าว เด็กหญิงจะมีเสียงแหลมขึ้น มีขนตามร่างกายที่ต่าง ๆ สดส่วนของร่างกายเปลี่ยนแปลงไป เด็กหญิงเริ่มมีประจำเดือน และเด็กชายมีการหลั่งน้ำกามครั้งแรก ส่วนเกณฑ์ตามช่วงอายุนี้อาจจะไม่ตรงกับสภาพความจริง เพราะการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายของเด็กแต่ละคนเจริญเติบโตเข้าสู่วัยรุ่นไม่พร้อมกัน ซึ่ง เฮิร์ลล็อก (Hurlock, 1973) ได้แบ่งช่วงอายุของวัยรุ่นไว้ดังนี้

วัยก่อนวัยรุ่น (Preadolescent) อายุ 10-12 ปี

วัยรุ่นตอนต้น (Early adolescent) อายุ 13-16 ปี

วัยรุ่นตอนปลาย (Late adolescent) อายุ 17-21 ปี

วัยรุ่นตามคำจำกัดความที่ให้ไว้โดยองค์การอนามัยโลก ได้แก่

1. เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย ในลักษณะที่พร้อมที่จะมีเพศสัมพันธ์ได้
2. เป็นระยะที่มีพัฒนาการด้านจิตใจ จากเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่
3. เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพพึ่งพาเศรษฐกิจไปสู่ความรับผิดชอบและ

พัฒนาตนเอง ดังนั้นวัยรุ่นในประเทศไทย จึงมีผู้กำหนดไว้ 2 ส่วน คือ ช่วงอายุ 13-19 ปี เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงจากเด็กไปเป็นหนุ่มสาว ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามคำจำกัดความของข้อ 1 และ 2 ส่วนการเปลี่ยนแปลงตามข้อ 3 จึงอยู่ในช่วง 20-24 ปี ดังนั้นวัยรุ่นในประเทศไทยจึงนับรวมตั้งแต่ 13-24 ปี (ชวนชม, 2530)

ส่วนทางด้านสังคมนั้น Roger กล่าวว่า สังคมแต่ละสังคมจะยอมรับว่าวัยรุ่นเป็นผู้ใหญ่ ต้องอาศัยพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา จารีต ประเพณี เป็นพื้นฐานเช่นในสังคมไทย มีพิธีโกนจุกให้เด็กที่เติบโตเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ในด้านศาสนา เด็กคนใดที่ได้บวชเรียนแล้ว ก็ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ได้ ในด้านฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและสังคมก็จะยอมรับเด็กเป็นผู้ใหญ่เมื่ออายุ 16-17 ปี แต่ครอบครัวที่มีฐานะ เศรษฐกิจและสังคมสูงจะยอมรับเด็กเป็นผู้ใหญ่เมื่ออายุ 21 ปีขึ้นไป ส่วนในแง่ของกฎหมาย กฎหมายครอบครัวและมรดกไทย ได้กำหนดเอาไว้ว่า ชายและหญิงจะสมรสกันได้ต่อเมื่อชายอายุ 17 ปี และหญิงอายุ 15 ปีขึ้นไป

โลกา (2518) ได้แบ่งวัยรุ่นเป็น 3 ระยะ ตามพัฒนาการดังนี้

1. วัยตอนต้น อายุระหว่าง 13-15 ปี
2. วัยตอนกลาง อายุระหว่าง 16-19 ปี
3. วัยรุ่นตอนปลาย อายุระหว่าง 20-25 ปี

สุพัตรา (2525) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นไว้ว่า เป็นวัยที่เปลี่ยนจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ เป็นวัยอยู่ระหว่างความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นวัยย่างเข้าสู่ความเป็นหนุ่มสาว ซึ่งไม่อาจกำหนดได้แน่นอนว่าควรจะสิ้นสุดเมื่อใด การแบ่งนี้ไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์ตายตัว ซึ่งแล้วแต่ผู้ต้องการศึกษานำไปประยุกต์และ เป็นแนวทางในการศึกษา

อุดมศิลป์ (2530) แบ่งวัยรุ่นเป็น 3 ระยะคือ

1. วัยรุ่นตอนต้น อายุระหว่าง 12-16 ปี
2. วัยรุ่นตอนกลาง อายุระหว่าง 17-19 ปี
3. วัยรุ่นตอนปลาย อายุระหว่าง 20-25 ปี

ประมวล (2520) แบ่งวัยรุ่นเป็น 2 ระยะคือ

1. ระยะแรกอายุ 12-14 ปี ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย และบุคลิกภาพโดยรวดเร็วตลอดเวลาแห่งชีวิตวัยรุ่น แต่ก็มีผลคล้อยคลึง ไปทางวัยเด็กมากกว่าวัยผู้ใหญ่

2. ระยะหลัง คือ วัยรุ่นตอนปลายตั้งแต่อายุ 14 ปีขึ้นไป สู่ความเจริญเต็มที่ประมาณ 22-25 ปี ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้ใหญ่มากกว่า

ดังนั้นพอสรุปได้ว่า วัยรุ่น หมายถึง วัยที่มีการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่โดยมีการเจริญเติบโตไปสู่ความมีวุฒิภาวะทางด้านจิตใจ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งแบ่งวัยรุ่นตามช่วงอายุได้เป็น 3 ระยะดังนี้

1. วัยรุ่นตอนต้น อายุระหว่าง 12-16 ปี
2. วัยรุ่นตอนกลาง อายุระหว่าง 17-19 ปี
3. วัยรุ่นตอนปลาย อายุระหว่าง 20-25 ปี

1. พัฒนาการด้านร่างกาย

พัฒนาการทางด้านร่างกาย เป็นไปในแง่ของความเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ (Maturation) เพื่อทำหน้าที่อย่างเต็มที่ ความเจริญเติบโตทั้งส่วนภายนอกที่สังเกตเห็นได้ง่าย เช่น น้ำหนัก ส่วนสูง การเปลี่ยนแปลงรูปร่าง สัดส่วนของร่างกาย ส่วนการเปลี่ยนแปลงภายในร่างกาย โดยเฉพาะการทำงานของต่อมไร้ท่อ การเจริญเติบโตของต่อมเพศ ซึ่งทำให้วัยรุ่นแตกต่างจากเด็กวัยอื่น การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของวัยรุ่นมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมและความรู้สึก บางคนอาจไม่พอใจในการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างรวดเร็ว และนำไปสู่ความวิตกกังวล รวมทั้งมีปัญหในการปรับตัว ขณะเดียวกันก็มีวัยรุ่นจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจและยอมรับในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ความมั่นใจ และมีพฤติกรรมนำไปสู่การปรับตัวที่ดี สาเหตุหนึ่งที่ทำให้วัยรุ่นยอมรับถึงการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของเขาก็คือ การได้รับความรู้จากการอบรมสั่งสอนของบิดามารดา ครู อาจารย์ หรือผู้รู้ ทำให้เข้าใจและเตรียมพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เกิดขึ้นในวัยรุ่น เป็นผลมาจากการทำงานของต่อมใต้สมอง (Pituitary gland) ซึ่งสร้างฮอร์โมนออกมาหลายชนิด รวมทั้งฮอร์โมนโกนาโดโทรปิน (Gonadotropin) ฮอร์โมนนี้จะไปกระตุ้นต่อมเพศ (Gonad gland) ให้ผลิตฮอร์โมนเพศออกมาและเมื่อทำงานร่วมกับฮอร์โมนจากต่อมไร้ท่ออื่น ๆ ภายในร่างกายแล้ว มีผลทำให้ร่างกายเกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว นักจิตวิทยาจะเรียกการเปลี่ยนแปลงระยะนี้ว่า "การโตเร็ว" (Growth spurt) โดยการสังเกตความสูงพุ่งอย่างรวดเร็ว และน้ำหนักจะเพิ่มตามวัยไปด้วย ส่วนลักษณะการเจริญเติบโตทางเพศอาจจะปรากฏชัดหรือไม่เห็นชัดก็ได้

2. พัฒนาการทางจิตใจและอารมณ์

อารมณ์เป็นความรู้สึกเกิดจากการที่ร่างกายมีสื่อมาเร้าให้มีการแสดงออกทางอารมณ์ ได้ตอบออกมาในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดทั้งความสุขและความทุกข์ การแสดงออกของอารมณ์ในแต่ละบุคคล จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์และพฤติกรรมทางสังคม อีกด้วย

อารมณ์ของวัยรุ่นมีทุกประเภท มีทั้งรัก ชอบ โกรธเกลียด อิจฉาริษยา หิรณี ก่อคิด หลงใหล อ่อนไหว วุ่นวายใจ สับสน หงุดหงิด เห็นแก่ตัว ดื้อรั้น เอาแต่ใจ แต่บางครั้งก็ยอมอะไรต่าง ๆ และเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเป็นพิเศษ

ลักษณะการแสดงออกของอารมณ์ในวัยรุ่น จะทวีความเข้มข้น ร่าร้อน รุนแรง เปลี่ยนแปลงง่าย ขาดการควบคุมอารมณ์ และแสดงออกอย่างเหมาะสม จากลักษณะอารมณ์ดังกล่าวนี้ทำให้นักจิตวิทยาคนสำคัญคือ Hall กล่าวถึงวัยรุ่นว่าเป็นวัยของพายุบูแคม และมีความกดดันอยู่ภายใน (Stress and strom) บางครั้งพลังพล่าน บางครั้งก็เก็บกด บางครั้งมั่นใจ สูง บางครั้งไม่แน่ใจ อารมณ์อ่อนไหวเปลี่ยนแปลงง่าย ไม่คงที่ อาจจะเปลี่ยนจากอารมณ์หนึ่งไปสู่อารมณ์ตรงข้ามได้อย่างรวดเร็ว เช่น จากรักเป็นเกลียด จากดีใจเป็นเสียใจการแสดงออกของอารมณ์ที่รุนแรงนี้จะเกิดขึ้นในช่วงวัยรุ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ยังมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของคนมากเท่าใด ก็จะเกิดอารมณ์รุนแรงมากยิ่งขึ้นเท่านั้น เมื่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของวัยรุ่นเจริญคงที่แล้ว อารมณ์รุนแรงจะกลับคืนสู่สภาพปกติ (สุชา, 2531)

ปรีชา (2527) ได้แบ่งสาเหตุที่ก่อให้เกิดอารมณ์รุนแรงในวัยรุ่นได้ 2 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงทางกายและสาเหตุจากสภาพแวดล้อมทางสังคม

1. สาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางกาย

1.1 การเปลี่ยนแปลงทั้งขนาด รูปร่าง สัดส่วนและสรีระภายใน ทำให้วัยรุ่นเกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาของตน นอกจากนี้การทำงานของต่อมไร้ท่อยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายและอารมณ์ด้วย เช่น การทำงานของอวัยวะต่าง ๆ สมบูรณ์เต็มที่ สามารถออกกำลังกายได้มากขึ้น ร่างกายต้องการอาหารและพักผ่อนมากขึ้น บางครั้งเกิดอาการเหนื่อยล้าหลังจากที่ไม่ได้รับประทานอาหาร และพักผ่อนอย่างเพียงพอ อาจเป็นสาเหตุของอารมณ์หงุดหงิดเอาแต่ใจ ถ้ามีการสะสมพอกพูนไว้มากๆ ก็อาจแสดงออกมาในลักษณะที่รุนแรงได้

1.2 การบรรลุวุฒิภาวะทางเพศเร็วหรือช้า ยังก่อให้เกิดความวิตกกังวลว่าตนไม่เหมือนคนอื่น ตนผิดปกติไปจากเพื่อน วัยรุ่นทั้งหญิงและชาย จะมีความกังวลเกี่ยวกับสัดส่วนรูปร่าง หน้าตาผิวพรรณ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉลองรัฐ และคณะ (2528) พบว่าวัยรุ่นทั้งหญิงและชาย การมีความกังวลเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณในระดับใกล้เคียงกัน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางกายและบรรลุวุฒิภาวะทางเพศจะมีผลทำให้วัยรุ่นเกิดความวิตกกังวลว่าตน

จะมีลักษณะผิดปกติจากคนทั่วไป ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ตามมาได้ ความวิตกกังวลจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความรู้สึกของบุคคลรอบข้างที่มีต่อวัยรุ่นอีกด้วย

2. สาเหตุจากสภาพแวดล้อมทางสังคม ในช่วงของวัยรุ่นนี้มีการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ คือ

2.1 วัยรุ่นต้องการความเป็นอิสระ จากการที่ต้องพึ่งพาและอยู่ในการดูแลของบิดามารดา มีแนวคิดเป็นของตนเอง มีอุดมการณ์ บางครั้งท้าทายอำนาจบิดามารดาฝ่าฝืนกฎระเบียบข้อบังคับที่บิดามารดาวางไว้ และแสดงว่าพึ่งตนเองได้บ้างแล้ว ซึ่งอาจทำให้บิดามารดาเข้าใจผิด ไม่ได้ให้การดูแลให้ความรักความอบอุ่นโดยใกล้ชิดตามที่วัยรุ่นยังต้องการอยู่ บางครั้งวัยรุ่นอาจรู้สึกสับสน เมื่อไม่สามารถปฏิบัติบทบาทในการเป็นผู้ใหญ่ ตามที่บิดามารดาและสังคมมุ่งหวัง ทำให้วัยรุ่นมีความวิตกกังวลเพิ่มขึ้น

2.2 การเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเพื่อน การรู้จักวางตัวในการคบเพื่อนต่างประเทศ นับเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากใจ นำมาซึ่งความเครียดและความวิตกกังวลได้

2.3 ปัญหาในด้านการศึกษาเล่าเรียน การเรียนยุ่งยากซับซ้อนขึ้น บางครั้งอาจพบความล้มเหลวในการศึกษาได้ และปัจจุบันวัยรุ่นส่วนใหญ่ยอมรับว่าการศึกษามีความสำคัญต่อความสำเร็จในชีวิตและสังคม หากล้มเหลวจะเกิดความวิตกกังวล และมีความตึงเครียดทางอารมณ์มากขึ้น เพราะเกรงว่าต้องออกจากโรงเรียนหรือออกจากบ้าน

2.4 ปัญหาในการเลือกอาชีพ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ววัยรุ่นจะเกิดความกังวลใจเรื่องการประกอบอาชีพ กลัวว่าจะได้ทำงานที่ตนไม่ชอบ แต่บิดามารดา ผู้ปกครองชอบ

2.5 ขีดจำกัดด้านเศรษฐกิจ หรือข้อจำกัดทางครอบครัว เป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดความไม่สบายใจ ด้อยกว่าเพื่อน ๆ ไม่สามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้เช่นเพื่อนรุ่นเดียวกัน

2.6 ขาดการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาที่เหมาะสม และไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างเหมาะสม ขาดแบบอย่างที่ดี ขาดการเตรียมตัวเพื่อพัฒนาทางเพศที่เหมาะสม ขี้อาย ไม่มีเพื่อน ประสบความล้มเหลวในการสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น ล้วนแต่สร้างปัญหาให้แก่วัยรุ่น

2.7 ปัญหาจากครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไม่ดี มีการทะเลาะเบาะแว้งและบาดหมางกันระหว่าง บิดา มารดา บุตร บางครั้งการปกครองดูแลอาจจะเคร่งครัดควบคุมเกินไป ไม่ให้อิสระแก่วัยรุ่นเท่าที่ควร ขาดความเอาใจใส่ดูแล หออดทิ้งไม่สนใจ หรือบรรยากาศภายในครอบครัว มีแต่ความวุ่นวาย เช่น มีคนเจ็บป่วยเรื้อรัง หรือพิการอยู่ในครอบครัว ติดสุรา หรือมีอาการทางจิตประสาท ก็อาจจะก่อให้เกิดอารมณ์ตึงเครียด และแสดงอารมณ์ออกมารุนแรงได้

2.8 ปัญหาจากความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางบุคลิกภาพ นิสัยและอารมณ์ของแต่ละบุคคล

จากที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ว่า อารมณ์ของวัยรุ่นนั้นมีทุกประเภท มีความรุนแรง ตั้งแต่เครียดอ่อนไหว เปลี่ยนแปลงง่าย อารมณ์ที่เกิดขึ้นมีทั้งอารมณ์ที่ก่อให้เกิดความสุข ได้แก่ ความรัก ความร่าเริง สนุกสนาน สุขสบาย พึงพอใจ ในวัยรุ่นส่วนใหญ่จะมีอารมณ์ทุกข์มากกว่าอารมณ์สุข ถ้ามีแรงกดดันจากความตึงเครียดทางอารมณ์บ่อย ๆ จะทำให้การดำเนินชีวิตของวัยรุ่นขาดความสุข และอาจผันแปรไปในทางที่ไม่ดีได้ Jersild (1975) กล่าวว่าความตึงเครียดทางอารมณ์ของวัยรุ่นมีใช้อาการที่บ่งชี้ถึงความผิดปกติเสมอไป แม้วัยรุ่นที่มีพัฒนาการทางด้านจิตใจและอารมณ์ไปตามปกติ ก็ยังมีความตึงเครียดทางอารมณ์ และหาทางออกโดยการแสดงพฤติกรรมแปลก ๆ เช่น เป่าปาก ส่งเสียงโดยไม่มีเหตุผล กัดเล็บ เป็นต้น

ยังมีวัยรุ่นอีกมากที่ขาดโอกาสได้เรียนรู้ เข้าใจถึงสภาพอารมณ์ของตน ดังนั้นบิดามารดาจึงเป็นผู้ใกล้ชิดกับเด็กวัยรุ่น จะต้องเรียนรู้และเข้าใจถึงลักษณะอารมณ์ของ เด็กวัยรุ่น เพื่อจะได้ช่วยเหลือแนะระดับประคองให้วัยรุ่นได้พัฒนาสภาพจิตใจ และอารมณ์ให้ไปสู่ความมีวุฒิภาวะ เพื่อจะได้พัฒนาตนเอง ไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีความมั่นคงทางจิตใจ มีเจตคติที่ดีต่อผู้อื่นและสังคม มีทักษะในการเข้าสังคม ตลอดจนสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

3. พัฒนาการทางด้านสังคม

การที่วัยรุ่นจะปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดีนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในวัยเด็ก และอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ตลอดจนความสามารถและมีทักษะ ในการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับบุคคลอื่นได้ วัยรุ่นจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดีนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ

3.1 ประสบการณ์ในวัยเด็ก ซึ่งสังคมของเด็กเล็ก ๆ คือ ครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธ์ภาพที่เด็กได้รับจากบิดามารดา ได้รับจดจำและเลียนแบบทำตามอย่างบิดามารดา ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นสถาบันแห่งแรกที่จะเตรียมเด็กให้ได้รับประสบการณ์ทางสังคมที่ดี การอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เรียนรู้พฤติกรรมทางสังคม แนวทางการอยู่ร่วมกัน รู้จักเคารพกฎระเบียบ สิทธิของตนเองและของผู้อื่น ตลอดจนเรียนรู้เจตคติค่านิยม และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกในสังคมของตน ทั้งนี้เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้รับมาใช้เป็นแนวทางในการปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

3.2 อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน วัยนี้มีความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนมากกว่าบุคคลวัยอื่น ๆ การรวมกลุ่มในวัยรุ่นตอนต้นจะเป็นเพื่อนเพศเดียวกัน ส่วนเด็กหญิงจะเริ่มสนใจเด็กชาย และทำทุกอย่างเพื่อเรียกร้องความสนใจ แต่เด็กชายจะยังเฉยอยู่ ในวัยรุ่นตอนกลาง เด็กชายจะเริ่มสน

ใจเด็กหญิง บางคนมีความสัมพันธ์สนิทสนมกับเพศตรงข้าม เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นตอนปลาย วัยรุ่นชายหญิงจะเริ่มจับกันเป็นคู่ ๆ การรวมกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ นี้ จะช่วยให้วัยรุ่นได้เรียนรู้ระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งจะช่วยพัฒนาทักษะในการเข้าสังคม ช่วยกันแก้ปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกที่มีต่อกัน ตลอดจนการแสดงออกของพฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่นด้วย วัยรุ่นส่วนใหญ่จะเลือกคบเพื่อนที่มีฐานะ สติปัญญาในระดับเดียวกัน มีลักษณะอารมณ์ความต้องการและความสนใจคล้ายกัน ซึ่งเพื่อนจะต้องเป็นผู้ที่วัยรุ่นไว้วางใจได้ ฟังพาอาศัยได้

Reisman (อ้างถึงใน สุตตรา, 2525) กล่าวถึงอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน จะสอนให้วัยรุ่น เรียนรู้กฎเกณฑ์ และต้องรักษากฎระเบียบ จึงจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การรวมกลุ่มทำให้วัยรุ่นมีความกล้ามากยิ่งขึ้น กล้าทดลอง กล้าขัดแย้ง ลองดีกับผู้ใหญ่ บางครั้งกลุ่มอาจมีอิทธิพลกำหนดให้วัยรุ่นทำตามมติของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง เช่น การยกพวกตีกัน หนีโรงเรียน ดิทยาเสพติด

ดังนั้น บิดามารดาพึงตระหนักถึงความสำคัญของกลุ่มเพื่อนในวัยรุ่น ซึ่งกลุ่มเพื่อนที่ดีจะเป็นชุมพลและมีแรงผลักดันให้วัยรุ่นกระทำการสร้างสรรค์เกิดประโยชน์ ส่วนการคบเพื่อนต่างเพศในวัยรุ่นตอนปลายนั้น วัยรุ่นจะมีความกังวลและลำบากใจในการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนต่างเพศ ซึ่งอาจอยู่ในฐานะ เพื่อนฝูงหรือคู่สมรสในอนาคต บิดามารดาไม่ควรขัดขวาง หรือเข้มงวดกับการคบเพื่อนต่างเพศของวัยรุ่น เพราะวัยนี้เรื่องรักใคร่เป็นเรื่องที่ไม่จริงจังมากนัก ถ้าหากบิดามารดาไม่เข้าใจแล้วกีดกันขัดขวาง ก็จะกลายเป็นแรงผลักดันให้วัยรุ่นหลบซ่อน มาพบกันโดยบิดามารดาไม่รู้ และอาจจะประพฤติดังต่างเพศได้ เพราะฉะนั้นการปลูกฝังความคิด เจตคติในการคบเพื่อนต่างเพศ การวางตัวกับเพื่อนต่างเพศอย่างเหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะปัจจุบันอิทธิพลของเอกสาร สิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุทัศน์ ล้วนมีอิทธิพลต่อการคบเพื่อนต่างเพศของวัยรุ่น อรพินธ์ (2535) กล่าวว่า วัยรุ่นของไทยเริ่มมีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุยังน้อย ซึ่งวัยรุ่นจะใช้ประสบการณ์ใหม่ เป็นการหนีออกจากสิ่งที่ขัดขวางบีบบังคับ เป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นอิสระ ดังนั้นบิดามารดาหรือผู้ใกล้ชิดกับวัยรุ่นต้องเข้าใจ สามารถชี้แนวทางที่ถูกต้องที่ควร เพื่อให้วัยรุ่นได้เรียนรู้ชีวิต เข้าใจตนเอง และมีประสบการณ์ทางสังคมที่ดีต่อไป

4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

เอนโคลด์ (อ้างถึงใน บราณี, 2528) ได้กล่าวถึงความสามารถทางสติปัญญาของวัยรุ่น เริ่มมีความคิดส่วนตัวที่เก็บไว้เป็นความในใจเฉพาะตน ไม่เปิดเผยให้ใครรู้ และช่วงวัยนี้ยังเกิดความเข้าใจว่าความคิดเห็นของเขาเป็นเรื่องเฉพาะตน เมื่อเขาพูดคุยกับคนอื่น วัยรุ่นบางคนจึงสามารถพูดในสิ่งที่ไม่ตรงกับความคิดของเขาเองได้ ซึ่งจากจุดนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสติปัญญา มีผลคาบเกี่ยวไปสู่พัฒนาการทางสังคม

สุชา (2529) ได้กล่าวถึงลักษณะพัฒนาการทางสติปัญญาของวัยรุ่น ว่าเป็นวัยที่มีความจำดีมาก แต่วัยรุ่นมักไม่ค่อยจะใช้ความจำของตนให้เป็นประโยชน์ เพราะต้องใช้ความคิดในการแสดงความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ ที่กว้างขวาง มีสมาธิไม่ทอดทิ้ง ความเชื่อมั่นต่าง ๆ เป็นไปอย่างรุนแรง จริงจัง หลงใหล ซึ่งอาจจะเกิดผลเสียตามมาได้ มีความคิดลึกซึ้ง กว้างขวาง มีเหตุผล สาเหตุวิเคราะห์ปัญหาได้หลายแง่มุม มีความคิดยืดหยุ่น และเผชิญปัญหาต่าง ๆ ได้ดีกว่าเด็ก มีจินตนาการมากโดยเฉพาะเรื่องความรักและความสำเร็จในชีวิต อนาคตของตนเอง ถ้าไม่ได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องก็จะทำให้วัยรุ่นเกิดความขลาดไม่กล้าที่จะเผชิญปัญหาอุปสรรคแต่ถ้าได้รับคำแนะนำที่เหมาะสมจะช่วยส่งเสริมความมั่นใจและบุคลิกภาพของวัยรุ่นให้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ในระยะวัยรุ่นเด็กจะมีความสามารถเพิ่มขึ้นหลายอย่าง สามารถใช้ความคิดได้อย่างอิสระเสรี กว้างขวางลึกซึ้ง รูปแบบการคิดของวัยรุ่น จะแตกต่างไปจากวัยเด็ก สามารถคิดได้ในเชิงรูปธรรม นามธรรมและคิดเองหรือคิดร่วมกับผู้อื่นได้ ทั้งรู้จักสังเกตความคิดและความรู้สึกที่คนอื่นมีต่อตนเองชัดเจนขึ้น มีการเรียนรู้วิธีดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ยุ่งยากซับซ้อนกว้างขวางขึ้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางด้านสติปัญญา และการรู้จักของวัยรุ่นจะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งคุณภาพที่ดีของการรู้จักในวัยรุ่น จะเป็นเครื่องชี้บอกถึงคุณภาพของประชากรที่เป็นผู้ใหญ่ในสังคมต่อไปในอนาคต

การรู้จักและเข้าใจถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามธรรมชาติของวัยรุ่นเป็นเรื่องสำคัญ เพราะบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือผู้เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น จำเป็นจะต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจเหล่านี้เป็นพื้นฐานในการที่จะเรียนรู้และเข้าใจพฤติกรรมการแสดงออกของวัยรุ่น ถ้าหากบิดามารดา ผู้ปกครองหรือผู้เกี่ยวข้อง ไม่รู้และไม่เข้าใจถึงพัฒนาการของวัยรุ่น แต่ละด้านแล้วอาจจะก่อให้เกิดปัญหา หรือเกิดช่องว่างระหว่างวัย ทั้งยัง ไม่สามารถให้คำปรึกษาแนะนำอบรมสั่งสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามระยะพัฒนาการของวัยรุ่น ดังนั้นการเรียนรู้และเข้าใจถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของวัยรุ่นจึงเป็นเรื่องสำคัญที่บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือผู้เกี่ยวข้องกับวัยรุ่นควรจะได้ศึกษาและทำความเข้าใจถึงลักษณะธรรมชาติ และพัฒนาการของวัยรุ่น ซึ่งพัฒนาการสำคัญ ๆ ของวัยรุ่นแบ่ง ได้ดังนี้ พัฒนาการทางด้านร่างกาย พัฒนาการทางด้านจิตใจและอารมณ์ พัฒนาการทางด้านสังคม พัฒนาการทางด้านสติปัญญา และพัฒนาการค่านิยมและอุดมคติ

2.3 พัฒนกิจของบิดามารดาในระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พัฒนกิจของครอบครัวมีลักษณะ คล้ายกับพัฒนกิจของบุคคล กล่าวคือ เมื่อกระทำการใดเหล่านั้นได้สำเร็จ จะก่อให้เกิดความพึงพอใจ และสามารถปฏิบัติพัฒนกิจในระยะต่อไปได้สำเร็จจุลลง

ด้วยดี สำหรับการปฏิบัติพัฒนกิจของครอบครัวมีจุดมุ่งหมายหลัก 3 ประการ ได้แก่ (Friedman, 1986)

1. เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางกายภาพอย่างเพียงพอ เช่น การตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น
2. เพื่อให้สอดคล้องความคาดหวังของสังคม
3. เพื่อตอบสนองความปรารถนา และความเชื่อของตน ซึ่งหมายถึง การตอบสนองทางอารมณ์ ทำให้เกิดความพึงพอใจ

พัฒนกิจของครอบครัวจะครอบคลุมมากกว่าพัฒนกิจของบุคคล เนื่องจากต้องมีการจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการของทั้งครอบครัวโดยรวม และยังตอบสนองความต้องการตามพัฒนาการของสมาชิก แต่ละคนในครอบครัวด้วย ซึ่งหน้าที่ของครอบครัวแต่ละระยะต้องแสดงบทบาทในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (Friedman, 1986)

1. ด้านการตอบสนองความต้องการด้านกายภาพ ได้แก่ การตอบสนองความต้องการด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค
2. ด้านการตอบสนองความต้องการทางจิตใจและอารมณ์
3. ด้านการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกผู้เยาว์
4. ด้านการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม
5. ด้านการสืบสกุล มีลูกหลานสืบต่อไป

จากความหมายของพัฒนกิจของครอบครัวดังกล่าว ได้มีผู้เสนอแนวคิดในการปฏิบัติพัฒนกิจของครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่น แตกต่างกันไปทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางกายภาพอย่างเพียงพอ และให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม และตอบสนองความปรารถนา และความเชื่อของตน ซึ่งพัฒนกิจของครอบครัวระยะมีบุตรวัยนั้น มีดังนี้คือ

Friedman (1981) ได้แบ่งพัฒนกิจของบิดามารดาในระยะมีบุตรวัยรุ่น โดยในระยะมีบุตรวัยรุ่นจะเริ่มเมื่อบุตรคนแรกของครอบครัวอายุ 13 ปี ระยะนี้ใช้เวลา 6-7 ปี อาจจะมีระยะเวลานั้น ถ้าบุตรออกจากบ้านเร็วขึ้น หรือระยะนี้จะใช้เวลาถ้าบุตรอยู่ในครอบครัวจนมีอายุ 19-20 ปี ส่วนใหญ่ในระยะนี้บุตรจะอยู่ในวัยเรียน โดยภาพรวมวัตถุประสงค์ของการดูแลครอบครัวระยะนี้คือ ครอบครัวผ่อนคลายความสัมพันธ์กับบุตรวัยรุ่น จัดให้โอกาสบุตรในการรับผิดชอบตนเอง และเตรียมตัวที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดี พัฒนกิจของครอบครัว ในระยะนี้ประกอบด้วย

1. คงไว้ซึ่งสัมพันธภาพที่ดีในคู่สมรส
2. คงไว้ซึ่งการสื่อสารและสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบิดามารดาและบุตร
3. อบรมด้านปรัชญาการดำเนินชีวิตและจริยธรรมแก่บุตร

4. ด้านสุขภาพ ให้คำแนะนำถึงพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ เช่น บุหรี่ เหล้า ไซเกติค ยาเสพติด

Duvall (1971) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของบิดามารดาในระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นไว้ดังนี้คือ

1. ตอบสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว หมายถึง บิดามารดาควรที่จะมีการแบ่งเวลาที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และให้เวลาสำหรับบุตรวัยรุ่นทำงานตามที่บุตรสนใจ เนื่องจากในระยะนี้บุตรวัยรุ่นจะมีกิจกรรมทั้งในและนอกบ้านเพิ่มขึ้น เพศหญิงจะมีการนัดพบเพื่อนต่างเพศ และมีเพื่อนมากขึ้น ส่วนเพศชายต้องการเวลาสำหรับทำงานอดิเรกและกิจกรรมอื่น ๆ เพิ่มขึ้น สรุปลงในระยะเวลาที่บุตรชายและหญิงต้องการอิสระและความเป็นส่วนตัวเพิ่มขึ้น

2. จัดสรรด้านการเงิน หมายถึง ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่น มักจะประสบปัญหาด้านการเงิน เนื่องจากต้องใช้จ่ายมากขึ้น ทั้งด้านอาหาร เสื้อผ้า และด้านการศึกษาของบุตร ดังนั้นครอบครัวจึงควรมีการจัดสรรด้านการเงินให้กับบุตรได้ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น และให้บุตรวัยรุ่นบริหารจัดการเงินด้วยตัวเอง ส่งเสริมให้บุตรวัยรุ่นได้มีการหารายได้พิเศษนอกเวลาเรียน เช่น ทำงานเป็นลูกจ้างอยู่ซ่อมรถ กอล์ฟคอร์ท ดูแลเด็กเล็ก เป็นบอย แดชเชียร์ ซึ่งการทำงานพิเศษเหล่านี้จะไม่รบกวนเวลาเรียน

3. แบ่งปันความรับผิดชอบให้บุตรวัยรุ่น หมายถึง ในระยะนี้บิดามารดาควรที่จะส่งเสริมให้บุตรมีความรับผิดชอบในครอบครัวมากขึ้น เช่น บุตรสาวจะสนใจเกี่ยวกับการเตรียมอาหาร ตกแต่งบ้าน ในขณะที่บุตรชายอาจจะสนใจงานซ่อมต่าง ๆ ภายในบ้าน หรืองานสนามต่าง ๆ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ควรให้บุตรวัยรุ่น ร่วมรับผิดชอบกับบิดามารดา เมื่อบุตรสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ประสบผลสำเร็จ จะทำให้บุตรวัยรุ่นมีความภาคภูมิใจในตนเอง และเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับวัยรุ่น

4. สัมพันธภาพในคู่สมรส

ระยะนี้สัมพันธภาพระหว่างคู่สมรสเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ส่วนใหญ่บิดามารดาจะมีกิจกรรมทั้งในและนอกบ้าน ทำให้ไม่มีเวลาสนใจในเรื่องสัมพันธภาพในคู่สมรส ทำให้สัมพันธภาพในคู่สมรสลดลง ควรที่จะหาเวลาอยู่ตามลำพังระหว่างสามี-ภรรยา ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น หาโอกาสรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน หาโอกาสที่จะแสดงความรัก เช่น ให้ดอกไม้ในวันพิเศษ และไปร่วมงานสังสรรค์ต่าง ๆ

5. คงไว้ซึ่งสัมพันธภาพและการสื่อสารในครอบครัว

ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่น จำเป็นต้องมีการสื่อสารกันอย่างเปิดเผย จึงมักพบปัญหาที่เกิดเสมอระหว่างบิดามารดา และบุตรวัยรุ่นในเรื่องการสื่อสาร โดยวัยรุ่นจะแปล

ความสนใจและความห่วงใยของบิดามารดา เป็นการก้าวก้าวเรื่องส่วนตัวหรือเป็นการควบคุม
ในระบอบนี้บิดามารดา ควรที่จะรับฟังปัญหาของบุตร และยอมรับในพฤติกรรมบาง
อย่างของวัยรุ่น บางสิ่งที่บิดามารดาไม่เข้าใจ ควรมีการพูดคุยให้ปัญหาชัดเจน

6. อบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม

ในช่วงวัยรุ่นนี้ จะเป็นช่วงที่สนใจกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรม
ทั้งในและนอกบ้าน พัฒนาการทางสังคมมีความสำคัญในระบอบนี้ ลักษณะเด่นระบอบนี้คือการคบเพื่อน
ทั้งหญิงและชาย การมีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับสังคม รวมถึงการนัดพบเพื่อนต่างเพศ กลุ่มเพื่อน
วัยรุ่นจะทำให้วัยรุ่นเริ่มฝึกการตัดสินใจ ลงมือกระทำรวมถึงมีทักษะต่าง ๆ และเพิ่มความเชื่อมั่น
ในตนเองให้กับตัววัยรุ่น

ในระบอบนี้บิดามารดาควรที่จะยอมรับในพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกของวัยรุ่น
ไม่ควรที่จะให้ทำทุกอย่าง และไม่ควรกลัวในสิ่งที่ไม่จำเป็น ควรที่จะเปิดรับค่านิยมสมัยใหม่ เพื่อ
ที่จะปรับตัวให้เข้ากับบุตรวัยรุ่นได้

7. คงไว้ซึ่งปรัชญาการดำเนินชีวิต และจริยธรรม

Bradshaw (1988) ได้กล่าวถึงพัฒนกิจของบิดามารดาที่จะต้องปฏิบัติในระบอบนี้มีบุตร
วัยรุ่น โดยใช้กรอบแนวคิดของ Duvall (1977) มีดังนี้คือ

1. ตอบสนองความต้องการของวัยรุ่น
2. จัดสรรด้านการเงินและแบ่งปันความรับผิดชอบในครอบครัว
3. คงไว้ซึ่งสัมพันธภาพในคู่สมรส
4. คงไว้ซึ่งการสื่อสารและสัมพันธภาพในครอบครัว
5. อบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม
6. คงไว้ซึ่งจริยธรรมและค่านิยม

รุจา (2534) ระบุว่าครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่นมีพัฒนาการที่สำคัญดังนี้

1. ผ่อนคลายความสัมพันธ์กับบุตรวัยรุ่น ให้โอกาสวัยรุ่นในการรับผิดชอบตนเอง และ
รับผิดชอบงานบางส่วนของครอบครัวเพิ่มขึ้น โดยคำนึงถึงความต้องการ เป็นอิสระ ของ เด็กวัยรุ่น
โดยที่บิดามารดาไม่ได้ละ เลยที่จะ เป็นผู้ให้คำแนะนำ คำปรึกษาเมื่อจำเป็น
2. บิดา-มารดาควรมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับเพศสัมพันธ์ เพื่อสามารถ
ป้องกันปัญหาทาง เพศในเด็กวัยรุ่นให้คำปรึกษาแก่บุตร มีการสอนเพศศึกษาให้บุตร ได้ เนื่องจาก
บุตรวัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ร่างกายมีการ เปลี่ยนแปลง เนื่องจากฮอร์โมน
ทาง เพศเริ่มมีความต้องการทาง เพศ และสนใจเรื่องทาง เพศมากขึ้น
3. มีการคง ไว้ซึ่งการสื่อสาร และสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว แม้ว่าจะมีการผ่อนคลาย

ความผูกพันปล่อยให้วัยรุ่นมีอิสระมากขึ้น แต่มิได้ละเลยหรือไม่สนใจที่จะแสดงความเอาใจใส่ความรักแก่บุตรวัยรุ่น มีกิจกรรมในครอบครัวร่วมกันเป็นครอบครัว เพราะถึงวัยรุ่นจะต้องการอิสระ ต้องการมีโอกาสดังตนเองมากขึ้น แต่ยังคงมีความผูกพันทางจิตกับครอบครัว และยังคงบิดามารดาเป็นแบบอย่างของตน

4. อบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม อบรมถ่ายทอดปรัชญาการดำเนินชีวิต และจริยธรรมแก่วัยรุ่น เป็นหน้าที่สำคัญของครอบครัว เพราะวัยรุ่นจะได้รับการเตรียมเพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคมในอนาคต แต่บิดามารดาควรเข้าใจและยอมรับว่าบุตรวัยรุ่นอาจปฏิเสธและไม่ยอมปฏิบัติตามคำแนะนำที่ตนอบรมสั่งสอนในระยะนี้

สรุปได้ว่า ระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น พัฒนากิจบิดามารดามีดังต่อไปนี้คือ

1. ตอบสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว
2. จัดสรรด้านการเงิน
3. แบ่งปันความรับผิดชอบให้กับบุตรวัยรุ่น
4. คงไว้ซึ่งสัมพันธภาพและการสื่อสารในครอบครัว
5. อบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม
6. คงไว้ซึ่งปรัชญาการดำเนินชีวิตและจริยธรรม
7. สัมพันธภาพในคู่สมรส

จากข้อสรุปพบว่า Friedman (1981) ได้กล่าวถึงพัฒนากิจของบิดามารดาในการให้คำแนะนำด้านสุขภาพ และพฤติกรรมเสี่ยง รวมถึงการให้คำแนะนำเรื่องเพศ การนัดพบ เพื่อนต่างเพศ ซึ่ง Duvall (1971) ได้กล่าวรวมไว้ในด้าน ตอบสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว และอบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม

สุชา (2529) ได้กล่าวถึงบทบาทของบิดามารดาที่มีส่วนช่วยเหลือเด็กวัยรุ่นเพื่อให้มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน รวมทั้งให้มีความสำเร็จในงานตามขั้นพัฒนาการดังนี้

1. ให้ความรักแก่เด็กวัยรุ่นอย่างเพียงพอ เพื่อให้เด็กประสบผลสำเร็จในชีวิต เพราะความรักจะทำให้เกิดพลังใจสูง เกิดความมานะพยายามที่จะทำงาน เพื่อให้เป็นที่พึงพอใจของบิดามารดา
2. สนับสนุนให้เด็กวัยรุ่นมีโอกาสดัดนิสัยด้วยตนเองว่าสิ่งใดบ้าง เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ และพยายามให้เด็กรู้จักวางแผนชีวิตตนเองด้วยเหตุผล
3. ควรทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องหลักการและคุณค่าของชีวิต ที่ควรยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ
4. สนับสนุนให้เด็กวัยรุ่นรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น ออกกำลังกาย เล่น

กีฬา และงานอดิเรกอื่น ๆ

5. สนับสนุนให้เด็กวัยรุ่นมีอิสระต่อตนเองมากขึ้น เช่น การเลือกเสื้อผ้า การแต่งตัว การใช้เงิน การใช้เวลาว่าง การคบเพื่อน การเลือกอาชีพ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าปล่อยให้เด็กทำอะไรตามใจชอบ เพียงแต่ปล่อยให้โอกาสให้เด็กเลือกตัดสินใจ โดยผู้ใหญ่ให้คำปรึกษาหารือหรือท้วงติง เมื่อเด็กเข้าใจผิด

6. การยอมรับว่าเด็กวัยรุ่นทุกคนมีปัญหา เพียงแต่แตกต่างกันที่ความมากน้อยเท่านั้น ผู้ใหญ่ต้องพยายามหาสาเหตุแห่งปัญหา และให้ความช่วยเหลือเด็กด้วยความเต็มใจ

7. ควรเอาใจใส่ ให้ความสนใจ ให้กำลังใจเมื่อเด็กทำดี ใช้กฎเกณฑ์หรือระเบียบต่าง ๆ กับเด็กอย่างสม่ำเสมอ

สุภา (2516) ได้เสนอวิธีที่บิดามารดาควรปฏิบัติต่อวัยรุ่นคือ

1. ให้เขามีเสรีภาพพอควร ให้รับผิดชอบพอควรแก่ความสามารถเขา ให้เงินสัปดาห์ละ เบ้าบ้าง เลือกเสื้อผ้าและสิ่งบันเทิงของเขาเอง เลือกเพื่อนเอง

2. ให้ความเชื่อมั่นและ ไว้ใจเขาบ้าง อย่าไปบังคับให้เขาเปิดเผยความลับเขา

3. ให้เขาแสดงความคิดเห็น

4. ปล่อยให้เรียนรู้จากความผิดพลาดบ้าง

5. หลีกเลี่ยงไม่ลงโทษโดยการบังคับ แต่ให้เขาลงโทษด้วยตนเองดีกว่าให้เขาเกิดแค้นใจในกฎเกณฑ์และศีลธรรมด้วยตนเอง

6. เพศศึกษาที่ถูกต้อง เป็นของจำเป็น

จากการสัมภาษณ์บิดามารดาที่มีบุตรวัยรุ่น ในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น จำนวน 10 ครอบครัวของผู้วิจัย ในปี พ.ศ. 2537 พบว่า หน้าที่บิดามารดา ระยะมีบุตรวัยรุ่นคือ

1. ส่งเสริมด้านการศึกษาเล่าเรียนให้กับบุตร โดยดูแลด้านการเงิน เสื้อผ้า และให้คำแนะนำเรื่องการศึกษาต่อ และสนับสนุนให้บุตร ได้เรียนจนถึงขั้นสูงสุดเท่าที่บุตรจะ เรียนได้

2. ให้คำแนะนำเรื่องการคบเพื่อน คอยติดตามดูพฤติกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่บุตรวัยรุ่น จะคลุกคลีกับเพื่อนมาก บางคนจะมีเพื่อนต่างเพศ บิดามารดาจึงมีหน้าที่ให้คำแนะนำ และติดตามดูพฤติกรรมต่าง ๆ

3. มอบหมายงานให้รับผิดชอบ

4. สัมพันธภาพกับบิดามารดา ระยะนี้บิดามารดาส่วนใหญ่มีหน้าที่การงานรับผิดชอบ ประกอบด้วยระยะนี้บุตรวัยรุ่นใช้เวลาส่วนใหญ่คลุกคลีกับเพื่อน จึงมีเวลาพูดคุยปรึกษาหารือกันน้อย

5. มีเวลาให้กับบุตรวัยรุ่นเพื่อที่จะ เป็นเพื่อนคุย ปรึกษาหารือ ทำให้เกิดความรัก และความอบอุ่นในครอบครัว

6. ปลุกฝังปรัชญาในการดำเนินชีวิตให้กับบุตรวัยรุ่น โดยสอนให้รู้จักอดทนปลุกฝังเรื่อง ความรับผิดชอบในการทำงาน

การปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดาในระยะมีบุตรวัยรุ่นดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า การแบ่งการปฏิบัติพัฒนกิจของครอบครัว ระยะมีบุตรวัยรุ่น ของ Duvall ทุก ๆ ด้านมีความเหมาะสมกับครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่นมากที่สุด เพราะสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของวัยรุ่นได้ครอบคลุมทุกด้าน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาการปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดา ระยะมีบุตรวัยรุ่น ตามแนวคิดของ Duvall (1971) ใน 6 ด้าน และจากการศึกษานำร่องของผู้วิจัย 2 ด้าน รวม 8 ด้าน ดังต่อไปนี้คือ

1. คงไว้ซึ่งการสื่อสารและสัมพันธ์ภายในครอบครัว หมายถึง การปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรวัยรุ่น โดยมีการสื่อสารกันอย่างเปิดเผย รับฟังปัญหาบุตร ยอมรับพฤติกรรมบางอย่างของบุตร มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เคารพกฎระเบียบของครอบครัวและมีความขัดแย้งกันเล็กน้อย

2. อบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม หมายถึง การอบรมของบิดามารดาต่อบุตรโดยการอบรมกฎระเบียบต่าง ๆ ทางสังคม บทบาททางเพศ เนื่องจากระยะนี้บุตรวัยรุ่นจะคบเพื่อนทั้งเพศหญิงและชาย รวมถึงแนะนำพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ เช่น ยาเสพติด บุหรี่ เทียวไสเณห์

3. ถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเพศศึกษา หมายถึง ให้คำแนะนำในการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย การปฏิบัติตัวเมื่อบุตรสาวมีประจำเดือน และบุตรชายมีอารมณ์ทางเพศ รวมถึงดูแลเพื่อให้บุตรหลีกเลี่ยงสิ่งชั่วร้ายที่ทำให้เกิดอารมณ์ทางเพศ

4. ส่งเสริมให้บุตรวัยรุ่นรับผิดชอบตนเอง และกิจกรรมในครอบครัวเพิ่มขึ้น หมายถึง มอบหมายงานบ้าน เช่น ช่วยทำอาหาร ทำความสะอาดบ้าน ซ่อมรั้ว หรือทำสนามหญ้า ให้รับผิดชอบดูแลเรื่องส่วนตัว รวมถึงส่งเสริมและสนับสนุนให้บุตรแสดงความสามารถในงานอดิเรกที่สนใจ และถนัดเช่น สะสมแสตมป์ อ่านหนังสือ เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

5. ถ่ายทอดปรัชญาการดำเนินชีวิตและจริยธรรมแก่บุตร หมายถึง ปลุกฝังให้บุตรเป็นคนมีระเบียบ มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์และรู้จักแก้ปัญหา ช่วยเหลือส่วนรวม มีเหตุผล และสอนให้รู้จักประหยัด

6. จัดสรรด้านการเงิน หมายถึง บิดามารดาเป็นแบบอย่างในการใช้จ่ายเงินในครอบครัวให้บุตรรับรู้เรื่องการใช้จ่ายในครอบครัว สนับสนุนให้บุตรมีการบริหารจัดการเงินด้วยตนเอง รวมถึงส่งเสริมให้บุตรมีการออมทรัพย์และสนับสนุนให้บุตรมีรายได้พิเศษ

7. แสดงความรักเอาใจใส่ หมายถึง การตอบสนองในด้านจิตใจของบุตร และตอบสนองความต้องการของบุตร สนใจทุกข์สุข มีความสนิทสนมใกล้ชิดกันในครอบครัว

8. สนับสนุนด้านการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง บิดามารดาเห็นความสำคัญของการศึกษา ให้คำแนะนำ และส่งเสริมในการศึกษาเล่าเรียน ให้โอกาสในการเรียนรู้ และฝึกทักษะตามความถนัด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติภารกิจของบิดามารดาในระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น

สถาบันครอบครัว เป็นสิ่งแวดล้อมแห่งแรกของ เด็กซึ่งจะ เป็นตัวกำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิตของเขา องค์ประกอบของครอบครัวซึ่งประกอบไปด้วยบิดามารดาและบุตร ที่มีความสัมพันธ์และพัฒนาความรัก ความชื่นชม ความเข้าใจ ปรานีปรานอมกัน ตลอดจนมีความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสามีภรรยา และบรรยากาศที่ไม่ตึงเครียด และสนับสนุนการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก ให้เจริญเติบโตได้ด้วยดี เด็กที่อยู่ในบรรยากาศของครอบครัวเช่นนี้ จะมีความสุข ไม่ตึงเครียด มีความมั่นใจในตัวเอง และสิ่งแวดล้อม ทำให้เด็กสร้างความสัมพันธ์และปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมได้ง่าย (สุวทนา, 2524) ดังนั้นการรู้จักและเข้าใจถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามธรรมชาติของวัยรุ่นเป็นเรื่องสำคัญ เพราะบิดามารดาจำเป็นต้องใช้ความรู้ความเข้าใจเหล่านี้ เป็นพื้นฐานในการที่จะเรียนรู้และเข้าใจพฤติกรรมการแสดงออกของวัยรุ่น ถ้าหากบิดามารดาไม่รู้ไม่เข้าใจถึงพัฒนาการของวัยรุ่น แต่ละด้านแล้วอาจจะก่อให้เกิดปัญหา หรือเกิดช่องว่างระหว่างวัย ทั้งยัง ไม่สามารถให้คำปรึกษา แนะนำอบรมสั่งสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามระยะพัฒนาการของวัยรุ่น ดังนั้นการปฏิบัติภารกิจของบิดามารดาในระยะมีบุตรวัยรุ่นคือ งานที่บิดามารดาต้องเรียนรู้ควบคู่ไปกับพัฒนาการของชีวิต ถ้าสามารถทำงานตามขั้นพัฒนาการของครอบครัวสำเร็จ ก็จะทำให้ทุกคนมีความสุข เกิดความพึงพอใจในการดำเนินชีวิต และนำไปสู่ความสำเร็จในพัฒนาการขั้นต่อไป สำหรับการปฏิบัติภารกิจของบิดามารดาในระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นได้มีผู้ศึกษาได้ดังนี้คือ

1. การคงไว้ซึ่งการสื่อสารและสัมพันธภาพในครอบครัว ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่น จำเป็นต้องมีการสื่อสารอย่างเปิดเผย โดยบิดามารดาต้องยอมรับในการแสดงออกพฤติกรรมต่าง ๆ ของวัยรุ่น เอาใจใส่และรับฟังปัญหา (Duvall, 1971) ถ้าบิดามารดาบ่นหรือไม่สนใจพฤติกรรมที่แสดงออกของวัยรุ่น จะไม่สามารถสื่อสารกับบุตรวัยรุ่นได้ และยังทำให้สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดากับบุตรวัยรุ่นห่างเหิน (Wahlroos, 1974) และอาจเกิดปัญหากับครอบครัวได้ ดังการศึกษาของ ศิริพร (2511) ได้ศึกษาปัญหาทางครอบครัวที่ทำให้เด็กต้องมาอยู่ใน

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง ผลวิจัยพบว่า ปัญหาสัมพันธภาพภายในครอบครัวผลักดันให้เด็กต้องหนีจากบ้าน และคบเพื่อนเลว ๆ จนกระทั่งกระทำผิดกฎหมาย สอดคล้องกับการศึกษาของเพียว (2517) ศึกษาสาเหตุการป่วยเป็นโรคจิตของเด็กวัยรุ่นที่รักษาไว้ในโรงพยาบาลสมเด็จพระยาพบว่า สาเหตุของการป่วยเป็นโรคจิตของเด็กวัยรุ่น ส่วนใหญ่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่ และความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไม่ดี ทะเลาะวิวาทกันเสมอ และจากการศึกษาของวิลโลว์ส์และคณะ (2527) ได้ศึกษาสาเหตุที่ทำให้เด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเด็กเร่ร่อนและจรจัด พบว่า สาเหตุจากทางครอบครัว ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวไม่ดี มีการทะเลาะเบาะแว้งกัน ทำให้ครอบครัวไม่มีความสุข ไม่น่าอยู่อาศัย ทำให้เด็กหนีออกจากบ้าน เป็นปัจจัยที่สำคัญมากในอันที่จะผลักดันให้เด็กมีพฤติกรรมเร่ร่อนจรจัด

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความเครียดหลายอย่าง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงมากมายเกิดขึ้น แม้ว่าวัยรุ่นส่วนใหญ่จะผ่านช่วงนี้ไม่ได้ อย่างไรก็ตามแต่สำหรับอีกหลายๆ คน ชีวิตในวัยรุ่นเป็นช่วงแห่งการสับสน ไม่ว่าจะสับสนเกี่ยวกับร่างกายที่กำลังเปลี่ยนแปลง อารมณ์ตนเอง รวมถึงสังคมรอบข้าง ความสับสนบางครั้งอาจรุนแรงจนกลายเป็นปัญหาได้ เมื่อเด็กโตขึ้นปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรมก็พบมากขึ้นด้วย ปัญหาที่พบบ่อยในวัยรุ่น ได้แก่ การปรับตัวที่ผิดปกติ เมื่อเผชิญกับความเครียด โรคประสาทวิตกกังวล โรคซึมเศร้า และการพยายามฆ่าตัวตาย โรคจิต ความผิดปกติในการกิน เอกลักษณ์สับสน การใช้ยาเสพติด พฤติกรรมเกเร พฤติกรรมผิดปกติ เช่น เป็นกะเทย (อุมพร, 2536) จากผลวิจัยเรื่องสภาวะการฆ่าตัวตายในไทยปี 2536 พบว่า วัยรุ่นกลุ่ม 15-25 ปี จะมีอัตราการฆ่าตัวตายมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง จากผลวิจัยดังกล่าวพบว่าปัจจุบันวัยรุ่นอายุ 15-25 ปี มาพบแพทย์ที่โรงพยาบาลศิริราช รักษาปัญหาความผิดปกติในชีวิต และการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมไม่ได้จนบางรายทำร้ายตนเอง ฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหาชีวิต ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่มาจากปัญหาครอบครัว (สุดสบาย, 2537)

ดังนั้นการคงไว้ซึ่งการสื่อสาร และสัมพันธภาพในครอบครัว จึงเป็นพัฒนาที่ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่นควรปฏิบัติ

2. อบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคม

ในช่วงวัยรุ่นจะเป็นช่วงที่มีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทั้งในและนอกบ้าน การที่บุตรวัยรุ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นในตัวเองให้กับวัยรุ่น รวมถึงเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่า

บทบาททางสังคมที่บิดามารดาควรส่งเสริมในขณะนี้คือ การคบเพื่อนทั้งชายและ

หญิง การมีกิจกรรมทางสังคม รวมถึงการมีนัดกับเพื่อนต่างประเทศ กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นในเรื่อง การตัดสินใจ ลงมือกระทำ ทักษะในการทำงาน และเพิ่มความเชื่อมั่นในตัววัยรุ่น ดังนั้น บิดา-มารดาในระยะนี้ควรยินยอมที่จะให้บุตร มีกิจกรรมกับกลุ่มเพื่อน ยอมรับกลุ่มเพื่อนของวัยรุ่น มีกิจกรรมร่วมกับวัยรุ่นบ้าง เพื่อที่จะเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับการเจริญเติบโตและการพัฒนาการของ บุตรวัยรุ่น (Bradshaw, 1988 ; Duvall, 1977) ซึ่งสอดคล้องกับการสอบถามครอบครัวที่มี บุตรวัยรุ่น ในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2537 พบว่า บิดามารดาจะให้ คำแนะนำแก่บุตรวัยรุ่นในเรื่อง การคบเพื่อน โดยจะติดตามพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุตร และจะ ให้คำแนะนำแก่บุตร

ดังนั้นการปฏิบัติพัฒนาการด้านการอบรมบ่มอบาที่เหมาะสมในระยะนี้คือ ให้คำแนะนำและยอมรับในพฤติกรรมที่แสดงออกของบุตร

3. ถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา

การสอนเรื่องเพศศึกษาเป็นหน้าที่โดยตรงของพ่อแม่ โดยเฉพาะบิดา-มารดา จะ เป็นผู้ให้ความรู้ที่ดีที่สุดแก่บุตรทั้ง 2 เพศ เนื่องจากเด็กวัยรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย อวัยวะเพศและจิตใจ ทำให้มีความวิตกกังวล ไม่แน่ใจ ว้าวุ่นใจ เด็กวัยรุ่นจึงต้องการคำแนะนำ จากบิดา-มารดา เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงตาม บกติของมนุษย์ ดังนั้นการสอนเรื่องเพศศึกษา ถึงตอบสนองความต้องการของวัยรุ่นในด้านความ อยากรู้เรื่องเพศ บอื่กันมิให้เด็กไปศึกษาหาความรู้เองอย่างไม่ถูกต้องจากแหล่งผิด ๆ สอนให้รู้ จักให้เกียรติ การปฏิบัติตัวระหว่างเพศ รู้จักปฏิบัติตนในขอบเขตในความสัมพันธ์อันดีระหว่าง กัน (สุชาติ, 2532) ดังการศึกษาของฉลองรัฐ และคณะ (2528) ได้ศึกษาปัญหาและความ ต้องการของวัยรุ่นไทย ด้านร่างกายพบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตา ผิวพรรณทั้งชายและหญิงอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน เกี่ยว กับความรู้ด้านหน้าที่ของอวัยวะเพศของวัยรุ่น เพศชายตอนต้น ส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ ส่วนตอน กลางและปลาย มีความรู้จากครูอาจารย์ เพศหญิงทุกวัยส่วนใหญ่ มีความรู้จากครูอาจารย์ วัยรุ่น หญิงบางส่วนมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับความเจริญเติบโตของทรงอก สะโพก การมีสิ่ว การมี ประจำเดือน ใช้วิธีขอคำแนะนำจากบิดา-มารดา อายุเฉลี่ยชายเมื่อมีผื่นเปียกครั้งแรก 13.7 ปี วัยรุ่นชายทุกวัยไม่มีความวิตกกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงของเสียง ขนตามตัว หนวดเครา สิ่ว ส่วนที่กลัวจะขอคำแนะนำจากบิดามารดา ยกเว้นตอนปลายจะหาหนังสืออ่านเอง และจากการ ศึกษาของวิลาวัณย์ (2534) ได้ศึกษาถึงประสิทธิผลโปรแกรมสุขศึกษา เพื่อป้องกันโรคเอดส์ใน

นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 5 โดยมีการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติการมีเพศสัมพันธ์ของนักเรียนระดับมัธยมแห่งหนึ่งพบว่า ในกลุ่มตัวอย่างมีเพศสัมพันธ์แบบต่างเพศ เมื่ออายุน้อยที่สุด 12 ปี และอายุมากที่สุด 17 ปี ความต้องการทางเพศ กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการทางเพศ มากกว่าสัปดาห์ละ 2 ครั้งขึ้นไป มีร้อยละ 28 มีความต้องการทางเพศ ต่ำกว่าสัปดาห์ละ 2 ครั้ง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาในบุตรวัยรุ่นเป็นพัฒนาการที่บิดา-มารดาควรปฏิบัติ เพื่อตอบสนองความต้องการของบุตร

4. ส่งเสริมให้บุตรรับผิดชอบตนเองและกิจกรรมในครอบครัวมากขึ้น

บุตรวัยรุ่นสามารถที่จะรับผิดชอบงานบางส่วนในครอบครัวได้ เช่น เตรียมอาหาร ทำความสะอาด ดูแลสนาม ไร่ ที่จอร์จและคูแลนง ๗ (Duvall, 1971) ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่บิดา-มารดาจะต้องสนใจ และคอยให้ข้อเสนอแนะ เพื่อให้วัยรุ่นได้ทำกิจกรรมเหล่านี้จะ เป็นการเพิ่มความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของวัยรุ่น และทำให้วัยรุ่นเป็นคนมีความรับผิดชอบ

5. แสดงความรักเอาใจใส่

ด้านความรักความเอาใจใส่เป็นหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของสมาชิก แสดงออกโดยการให้ความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจใส่แก่สมาชิกเพื่อให้สมาชิกมีสุขภาพจิตดี มีบุคลิกที่มั่นคง การตอบสนองทางอารมณ์ที่เหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความรักความเอาใจใส่แก่กันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สมาชิกเติบโต และพัฒนาต่อไปอย่างมั่นคงทางอารมณ์ มีพัฒนาการทางวุฒิภาวะอย่างเหมาะสม ครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่นจึงมีหน้าที่สำคัญที่จะตอบสนองความต้องการทางจิตใจของสมาชิก โดยเฉพาะวัยรุ่นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย มีร่างกายเติบโตใกล้เคียงกับลักษณะผู้ใหญ่ มีความสามารถด้านสติปัญญาเพิ่มขึ้น มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนอกบ้านกว้างขวางขึ้น และบางครั้งวัยรุ่นยัง ได้รับความสำเร็จในการทำกิจกรรมบางสิ่งบางอย่าง จึงทำให้วัยรุ่นอยากเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่นสูง พยายามแสวงหาค่านิยมต่าง ๆ มาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่วัยรุ่นยังขาดการคิดการตัดสินใจที่รอบคอบและมีประสบการณ์น้อย จึงทำให้การดำเนินชีวิตผิดพลาดได้ง่าย (ปราณี, 2528) ปัจจุบันปัญหาเด็กและเยาวชนเกิดขึ้นมากมายเหลือเกิน และคำตอบของการเกิดปัญหาดังกล่าวเนื่องมาจากเด็กและเยาวชนขาดความรักและความอบอุ่นทางครอบครัว และเมื่อเป็นเช่นนี้เด็กก็จะแสวงหาความรักและความอบอุ่นจากสังคมภายนอกครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนซึ่ง เป็นสังคมที่อยู่ใกล้ตัวเด็กมากที่สุด เด็กจะมีความรู้สึกว่าได้ได้รับความรัก ความเข้าใจอย่างดีจากเพื่อน

เพราะต่างอยู่ในสภาพเดียวกัน การรวมตัวกันของเด็กที่มีปัญหา การขาดความรักและความอบอุ่นจากครอบครัว จะทำให้เขารู้สึกอับอายใจขึ้น แต่มีบ่อยครั้ง เมื่อเด็กเหล่านี้รวมตัวกันแล้วก็จะตัดสินใจเลือกทางออกในการแก้ไขปัญหาย่างผิด ๆ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ติดยาเสพติด ดังการศึกษาของกึ่งแก้วและคณะ (2530) พบว่า สาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การใช้ยาเสพติดของผู้ต้องโทษในทัณฑสถานบำบัดพิเศษขอนแก่น คือ ปัญหาความไม่สบายใจส่วนใหญ่มานจากปัญหาด้านครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับบิดามารดา การได้รับความสะเทือนใจบางอย่าง สอดคล้องกับการศึกษาของวราวุฒิ (2525) ได้ทำวิจัยเรื่อง ปัญหาวัยรุ่น ผลวิจัยพบว่า ปัญหาของวัยรุ่นเกิดจากความไม่ปกติสุขของบิดามารดา ไม่เอาใจใส่บุตร ไม่ให้ความอบอุ่นทางจิตใจแก่เด็ก บางรายเคร่งครัดจนเด็กไม่เป็นตัวของตัวเอง ทำให้เด็กปรับตัวไม่ทันกับปัญหา จะหาทางออกโดยการทำตามเพื่อน ถ้าคบเพื่อนที่ดีจะพากันไปในทางที่ดี ถ้าคบเพื่อนไม่ดีจะชักนำให้กระทำผิดได้ง่าย

6. การจัดสรรด้านการเงิน

ครอบครัวในระยะมีบุตรวัยรุ่นจะต้องให้ความสนใจเกี่ยวกับการจัดสรรเรื่องการเงิน เนื่องจากในระยะนี้พบว่าบุตรวัยรุ่นจะมีการใช้จ่ายเงินในกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมการศึกษา ดังนั้นบิดามารดาควรที่จะให้บุตรวัยรุ่นมีส่วนในการจัดการ รับรู้เกี่ยวกับการเงิน รวมถึงชี้แนะให้เห็นถึงการใช้จ่ายที่จำเป็น การสอนให้เด็กรู้จักคุณค่าของเงิน ซึ่งเป็นการพื้นฐานที่สำคัญให้กับชีวิตวัยรุ่น (Bradshaw, 1988) ปัญหาด้านการเงินในวัยรุ่นนั้นที่พบส่วนใหญ่จะต้องใช้จ่ายไปกับเพื่อนเมื่อออกนอกบ้าน แต่งตัวตามแฟชั่น หรือเลี้ยงเพื่อนฝูง เมื่อพาเพื่อนฝูงมาบ้าน พ่อแม่ที่มีฐานะบางคนต้องจ่ายเงินให้ลูกเป็นพิเศษ เพื่อกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งอาจทำให้เด็กเคยชินกับการแบมือขอ และพ่อแม่อีกส่วนหนึ่งจะตำหนิบุตรในการใช้เงินเพื่อกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งอาจทำให้เด็กเสียหน้าและเป็นปมด้อยอย่างรุนแรง เด็กอาจใช้ชีวิตต่าง ๆ เพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่าย แม้จะเป็นวิธีผิด Walker ได้เสนอแนะว่า ควรสนับสนุนให้บุตรได้หารายได้พิเศษในบ้าน ที่นอกเหนือจากหน้าที่ปกติให้บุตรทำ แล้วจ่ายค่าตอบแทนให้พิเศษ นอกเหนือจากค่าใช้จ่ายปกติ วิธีนี้จะทำให้บุตรรู้จักคุณค่าของเงิน ในขณะที่เดียวกันจะมั่นใจในตนเอง ภาควิชาจิตวิทยาในตนเอง ว่าเงินที่ใช้จ่ายนั้นเป็นเงินที่หามาได้ด้วยตนเอง ถือเป็นรากฐานการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ (Walker, 1978 อ้างใน ปราณี, 2528) ดังการศึกษาของลาวาลย์ (2528) ศึกษาปัญหาของเด็กนักเรียน พบว่า อันดับหนึ่งคือปัญหาด้านการเรียน อันดับสองคือปัญหาด้านการเงิน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Salinee (1967) ศึกษาปัญหาด้านอารมณ์ที่ทำให้วัยรุ่นไม่มีความสุข พบว่า สิ่งที่ยุ่รุ่นต้องการอันดับหนึ่งคือ การสนับสนุนด้านการเงิน อันดับสองคือ การให้คำแนะนำ

ปรึกษาในการเรียน, การสนับสนุนด้านการเงิน ซึ่งวัยรุ่นบอกว่าได้รับเงินไม่สม่ำเสมอ เงินใช้จ่ายในการเรียนไม่พอ

7. สนับสนุนด้านการศึกษาเล่าเรียน

ปัจจุบันวงการศึกษายอมรับว่า ผู้เป็นบิดามารดาของเด็กเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อแนวทางการดำเนินชีวิตของเด็กในอนาคต และเป้าหมายที่สำคัญของเด็กคือ การศึกษาเล่าเรียน เนื่องจากการศึกษามีความสำคัญต่อแนวทางการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต หากประสบผลสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน เป็นเครื่องชี้ว่าเด็กผู้นั้นจะมุ่งสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิตในอนาคตได้เป็นอย่างดี ซึ่งการวางแผนการศึกษาและการวางแผนอนาคต บิดามารดาจะมีอิทธิพลสูงมากกว่ากลุ่มเพื่อน (Duvall, 1971) ดังการศึกษานำร่องโดยการสัมภาษณ์ครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น จำนวน 10 ครอบครัว พบว่าบิดามารดาทุกครอบครัวจะส่งเสริมให้บุตร ได้มีการศึกษาเล่าเรียน ให้คำแนะนำเพื่อการเรียนต่อ รวมถึงสนับสนุนให้บุตร ได้เรียนต่อจนถึงขั้นสูงสุด

จากการศึกษาทบทวน ผลงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า การปฏิบัติภาระกิจของบิดา-มารดา ระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นการคงไว้ซึ่งการสื่อสารและสัมพันธ์ภายในครอบครัว อบรมบทบาทที่เหมาะสมในสังคมให้กับบุตรวัยรุ่น ถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้อง เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษา ส่งเสริมให้บุตรวัยรุ่นรับผิดชอบตนเองและกิจกรรมในครอบครัวเพิ่มขึ้น การแสดงความรักเอาใจใส่ การถ่ายทอดปรัชญาการดำเนินชีวิต การจัดสรรด้านการเงิน รวมถึงสนับสนุนด้านการศึกษาเล่าเรียน มีความสำคัญอย่างมากสำหรับครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่น ที่จะส่งผลให้บิดามารดาสามารถปฏิบัติเพื่อตอบสนองความต้องการตามพัฒนาการของครอบครัวได้อย่างเหมาะสม อันจะทำให้ครอบครัวมีความสุข และประสบผลสำเร็จในปฏิบัติพัฒนกิจในระยะต่อ ๆ ไป

8. ถ่ายทอดปรัชญาการดำเนินชีวิตและจริยธรรมแก่บุตร

ครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่นพบว่า วัยรุ่นกำลังค้นหาความเชื่อและค่านิยมของตนเอง บิดามารดาจึงมีหน้าที่ที่จะส่งเสริมและประคับประคองให้วัยรุ่นมีความประพฤติอยู่ในกฎระเบียบของสังคม โดยแนะนำและชักจูงให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ป้องกันไม่ให้บุตรกระทำผิด ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อทั้งครอบครัวและเป็นปัญหาได้ เช่น ปัญหาเด็กจรจัด คติยาเสพติด ลักขโมย ไม่รับผิดชอบ มีปัญหาเรื่องเพศ ความรัก และการแต่งงานในที่สุด (Duvall, 1971)

ระหว่างนี้บิดามารดาและบุตรวัยรุ่นต้องเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และบิดามารดาจะเป็นสื่อกลางระหว่างบุตรวัยรุ่น และกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จะเป็นแรงผลักดันให้วัยรุ่นมีค่านิยมของตนเอง (Bangton, 1975) ปัญหาต่าง ๆ ที่พบในครอบครัวระยะนี้คือ บิดามารดาและ

บุตรไม่พูดคุยกับภริยาปัญหา ดังนั้นบิดามารดาในระยนี้ต้องมีการพูดคุย และให้ข้อเสนอแนะพร้อมทั้งกระทำเป็นแบบอย่างแก่บุตรวัยรุน โดยควรจะเน้นเรื่อง ความซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสอนให้บุตรวัยรุนเป็นคนมีความรับผิดชอบ (Bradshaw, 1988) ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษา นำร่องของผู้วิจัยพบว่า การปลูกฝังปรัชญาการดำเนินชีวิตให้กับบุตรวัยรุนจะสอนให้บุตรวัยรุนมีความรับผิดชอบในการทำงาน และสุชา (2529) จะ เน้นเรื่องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

2.4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติพัฒนกิจของบิดามารดากระยะครอบครัวมีบุตรวัยรุน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การปฏิบัติพัฒนกิจของครอบครัวจะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ซึ่งจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านวัฒนธรรม และภูมิหลังของครอบครัว ซึ่งมีรัตน (2529) ได้กล่าวถึง ภูมิหลังของครอบครัว เกี่ยวกับอายุของบิดา-มารดา ระดับการศึกษาบิดา-มารดา ระดับการศึกษาบิดา-มารดา อาชีพของบิดามารดา รายได้ของครอบครัว สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา ลักษณะครอบครัว จำนวนบุตร เพศของบุตร เหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติพัฒนกิจในด้านต่าง ๆ ของครอบครัว จากการทบทวนวรรณกรรมและศึกษางานวิจัยต่าง ๆ นั้นยังพบว่า ปัจจัยทางด้านส่วนบุคคล และปัจจัยทางด้านครอบครัวที่เกี่ยวกับ ลำดับที่ของบุตร สถานภาพสมรส เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติพัฒนกิจในด้านต่าง ๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงคัดสรรเอาปัจจัยบางประการที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยของครอบครัว ซึ่งเป็นตัวแปรมาตรฐานที่จะบอกให้ทราบถึง สภาพของประชากรที่จะ ศึกษา และอาจมีผลต่อการปฏิบัติพัฒนกิจของครอบครัวระยมีบุตรวัยรุน

1. อายุของบิดามารดา

อายุของบิดา-มารดาเป็นสิ่งที่บอกถึงวุฒิทางอารมณ์ มีผลทำให้บุคคลสามารถปรับตัวต่อเหตุการณ์ หรือสภาวะแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม บิดา-มารดาที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ จะมีอารมณ์และความมั่นคงทางจิตใจดีกว่าระยวัยรุน (เชียรศรี, 2527) และถ้าหากบิดา-มารดาแต่งงานตั้งแต่วัยหนุ่มสาวตอนต้น เมื่อผ่านเข้าสู่วัยกลางคนบุตรก็มักจะอยู่ในวัยรุน หรือวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ในขณะที่บิดา-มารดาอยู่ในวัยกลางคน ต้องเผชิญภาวะวิกฤตต่าง ๆ ของคนวัยกลางคน บุตรที่อยู่ในวัยรุน ก็กำลังเผชิญภาวะวิกฤต เช่น ต้องปรับตัวกับบทบาทใหม่ ๆ กำลังค้นหาตนเองอย่างสับสนเหมือนกัน ดังนั้นเมื่อบิดา-มารดาและบุตรวัยรุนต่างกำลังเผชิญภาวะวิกฤตต้องมาอยู่ร่วมกันก็ย่อมจะประสบปัญหากับความขัดแย้งแน่นอน (ศรีเรือน, 2534) ซึ่งความขัดแย้งในระยนี้ เกิด

เนื่องจากบิดา-มารดาของวัยรุ่น ส่วนใหญ่จะมีอายุ 45 ปีขึ้นไป เป็นช่วงที่ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน บิดามารดาจะหมกมุ่นกับงานมากขึ้น สัมพันธภาพในครอบครัวจึงเหินห่าง จึงส่งผลทำให้สัมพันธภาพระหว่างบิดา-มารดา และบุตรเสื่อมลง

2. ระดับการศึกษา

การศึกษาจะเป็นการปรุงแต่ง สร้างเสริมประสบการณ์ของบุคคลสามารถนำประสบการณ์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ และช่วยเพิ่มความสามารถให้บุคคลที่จะจัดประสบการณ์ใหม่ให้แก่ตนเอง การศึกษาจึงเป็นกระบวนการในการสร้างความเจริญงอกงามให้เกิดขึ้นกับบุคคลต่อเนื่องกันไป เพื่อช่วยให้เขามีความรู้ความสามารถมากขึ้นกว่าเดิม (สนธิ, 2527) นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด ทักษะ ในการกระทำเฉพาะอย่างรวมทั้งมีความสามารถในการอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ (เจริญ, มปป.) หรืออาจกล่าวได้ว่า การศึกษาช่วยให้บุคคลรู้จักใช้ความคิด การตัดสินใจ รู้จักใช้กระบวนการทางปัญญาอย่างมีเหตุผล ตลอดจนทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น ดังนั้นผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมมีโอกาสในการพัฒนาด้านความคิดและการปฏิบัติมากกว่าการศึกษาต่ำ

จากการศึกษาของ Lawan (1985) พบว่าระดับการศึกษาของบิดา-มารดามีความสัมพันธ์กับปัญหาส่วนตัวของเด็กนักเรียนวัยรุ่น โดยกล่าวได้ว่า การที่บิดามารดามีประสบการณ์เกี่ยวกับการเรียนในระดับสูงกว่าก่อนนั้น ย่อมมองเห็นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งจะส่งผลให้บิดามารดาที่มีระดับการศึกษาสูงนี้ มีความสนใจเอาใจใส่ และส่งเสริมการเรียนของเด็กนักเรียนอย่างเต็มที่ มากกว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาต่ำ ดังนั้นเมื่อเด็กเห็นว่าบิดามารดาให้ความสนใจต่อการเรียนของตน และคาดหวังให้ประสบผลสำเร็จในการเรียนในที่ที่สุด และในทำนองเดียวกันนี้พบว่า อิทธิพลของบิดามารดา จะมีสูงกับวัยรุ่น ในเรื่อง การศึกษา การวางแผนเกี่ยวกับอนาคต (Devies and Kandel, 1981 ; Kandel, 1985 ; Loy and Norland, 1981 ; Reed, et al., 1986 ; Smith, 1985 ; Tedin, 1980) และบางคนพบว่า ครอบครัวที่มารดามีระดับการศึกษาต่ำ และมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ จะมีความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากกว่ามารดาที่มีระดับการศึกษาและฐานะปานกลาง ส่วนมารดาที่มีฐานะปานกลางจะมีความเชื่อที่ไม่มีเหตุผลมากกว่ามารดาที่มีการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจระดับสูง (เกษมสุข, 2521) นอกจากนี้ยังพบว่าครอบครัวที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูง มีการศึกษาระดับสูง (อุดมศึกษา) จะฝึกบุตรชายด้านความสัมฤทธิ์ผลมากกว่าครอบครัวฐานะปานกลางและต่ำ ให้อิสระแก่บุตรมากกว่าพ่อแม่ที่จบระดับประถมศึกษา ในครอบครัวระดับนี้ถ้ามี

การฝึกเด็กให้รู้จักอดใจรอได้ จะกลายเป็นวัยรุ่นที่มีความรับผิดชอบสูง (กฤตยา, 2513) ส่วนด้านอื่น ๆ จะพบว่านักเรียนที่บิดามีการศึกษาสูง จะได้รับการถ่ายทอดและมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางจิตใจ ด้านความซื่อสัตย์ การมีสัมมาคารวะ ความกตัญญูทดแทนที่ ความเอื้อเฟื้อและการยึดถือบาปบุญมากกว่านักเรียนที่บิดา-มารดาไม่มีการศึกษาค่ำ (ลัดดาวัลย์ และวิลาสลักษณ์, 2524)

3. อาชีพของบิดาและมารดา

ในสภาพสังคมและ เศรษฐกิจปัจจุบัน สภาพที่เศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้บิดา-มารดาต้องช่วยกันประกอบอาชีพเพื่อความมั่นคงของครอบครัว ทำให้ไม่มีเวลาเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง ปลอมให้เป็นหน้าที่ของคนอื่น จนทำให้เด็กขาดความรักความอบอุ่น เพราะบิดา-มารดามุ่งที่จะประกอบอาชีพเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายภายในครอบครัว จนบุตรกับบิดา-มารดาไม่มีความสนิทสนมกัน เกิดช่องว่างระหว่างวัยยิ่งช่องว่างมากเท่าใด ความไม่เข้าใจกันก็มากเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อรุณศรี (2514) และทัศนีย์ (2531) พบว่าบิดา-มารดาของเด็กที่มีปัญหา มีอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งต้องใช้ทั้งแรงงานและเวลา เป็นเหตุให้บิดา-มารดาเห็นดเห็นน้อย มีอารมณ์ขุ่นมัว ไม่มีเวลาใกล้ชิดกับเด็ก จึงขาดการเอาใจใส่และขาดความอบอุ่น เป็นผลทำให้เกิดความรู้สึกเป็นปมด้อยและแสดงปัญหาของตนออกมาในลักษณะปัญหาของการเรียน

4. ลักษณะครอบครัว

สำหรับลักษณะครอบครัวไทยในเมืองนั้นมีลักษณะที่มีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยว ขนาดของครอบครัวจะเล็ก มีสมาชิกไม่มากนัก บิดาและมารดาจะต้องมีบทบาทร่วมกันหลายประการ ทั้งนี้เนื่องจากความจำเป็นด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้หน้าที่บางประการของบิดา-มารดา มีความสำคัญทดแทนกัน หน้าที่นั้นก็คือ หน้าที่ในด้านการประกอบอาชีพเลี้ยงดูครอบครัว จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาประเทศประกอบกับภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้ครอบครัวเดี่ยวในเมืองต้องมีชีวิตอย่างต่างคนต่างอยู่ แรงสนับสนุนทางสังคมที่จะให้แก่กันและกันจึงลดน้อยลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (กมลลา และปาริชาติ, 2522) ดังการศึกษาของ สมศักดิ์ (2528) พบว่า ลักษณะครอบครัว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่ศึกษาคือ พฤติกรรมในการชกต่อย ทะเลาะวิวาท การหนีโรงเรียน การหนีออกจากบ้าน การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา และสอดคล้องกับ อารีย์ (2531) พบว่า ลักษณะครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการใช้สถานติสโก้

5. จำนวนบุตรในครอบครัว

ครอบครัวสมัยใหม่ทุกวันนี้ นิยมมีบุตรน้อยคน อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจที่บีบรัดตัว รายได้เพิ่มไม่ได้สัดส่วนกับรายจ่าย ประกอบกับค่าครองชีพได้กับตัวสูงขึ้นทุกปี สำหรับผู้มีรายได้น้อยและปานกลาง ต่างก็ต้องประหยัดรายจ่ายเพื่อความอยู่รอด การที่จะมีบุตรมากเหมือนสมัยก่อนจึงเป็นภาระอันหนักให้แก่บิดา-มารดา ที่ต้องหารายได้มาจุนเจือครอบครัว (สมนึก, 2522) จากการศึกษาของวาสนาและคณะ (2517) พบว่าถ้าเป็นครอบครัวใหญ่ (มีบุตร 5-9 คน) และอยู่กันอย่างหนาแน่นมักจะพบเด็กเป็นโรคจิตเภทมากกว่าครอบครัวเล็ก เพราะการดูแลเอาใจใส่เป็นการส่วนตัวมีน้อย เด็กแยกตนเองโดยไม่มีใครสังเกตเห็น พ่อ-แม่ที่เป็นจิตเภทจะมีความสัมพันธ์ต่อลูกในลักษณะผิดปกติ ทำให้เด็กมีความผิดปกติไปด้วย ยิ่งในครอบครัวที่มีการศึกษาต่ำ พ่อ-แม่จะไม่ค่อยเอาใจใส่ครอบครัว

6. รายได้เฉลี่ยของครอบครัว

ฐานะทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตร เนื่องด้วยสังคมในปัจจุบันนี้ ทั้งบิดา-มารดาจะเป็นผู้ดูแลจัดการเกี่ยวกับเศรษฐกิจของครอบครัว เมื่อบิดา-มารดาของวัยรุ่น มีรายได้ที่ต้องนำมาใช้จ่ายในครอบครัวน้อย อันเนื่องมาจากรายได้ต่ำแล้ว การส่งเสริมการเรียนรู้และการดูแลเอาใจใส่แก่ผู้เป็นบุตรทางด้านวัตถุอาจลดน้อยตามไปด้วย ซึ่งมีผลทำให้เด็กนักเรียนที่มีบิดา-มารดามีรายได้ต่ำ มักขาดประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียน ผลที่ตามมาคือ เด็กไม่สนใจการเรียน และมีปัญหาการเรียนตามมาในที่สุด สอดคล้องกับการศึกษาของ Garrison (1964) พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม มีส่วนสำคัญต่อผลการเรียนของเด็กนักเรียนมาก โดยเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มักขาดประสบการณ์ต่าง ๆ ในอันที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อ ทำให้เด็กเกิดปัญหาอันเป็นอุปสรรคต่อการเรียนได้ ในทำนองเดียวกัน Mc.Candless (1967) ได้รวบรวมงานวิจัยหลายเรื่องเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเด็กวัยรุ่น และทัศนคติที่เด็กวัยรุ่นมีต่อบุคคลอื่น พบว่า โดยเฉลี่ยเด็กที่มีครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ จะฉลาดน้อยกว่าและมีแรงจูงใจในการเรียนน้อยกว่าเด็กที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวปานกลางและสูง สอดคล้องกับการศึกษาของ Worthington (1971) ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับผลการเรียนในครึ่งปีแรกของนักศึกษาปีที่ 1 มหาวิทยาลัยยูทา จำนวน 2,260 คน พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีความสัมพันธ์กับฐานะ เศรษฐกิจและสังคม ฐานะเศรษฐกิจในที่นี้คือ รายได้ของครอบครัวและอาชีพของผู้ปกครอง โดยแบ่งฐานะเศรษฐกิจออกเป็น 3 ระดับ พบว่า ผู้ปกครองที่

มีฐานะ เศรษฐกิจและสังคมสูงและกลาง ให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กมากกว่าผู้ปกครองที่มีฐานะ เศรษฐกิจและสังคมต่ำ

7. สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา

ระยะที่ครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นนี้ สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งในระยะนี้บิดามารดามิงานรับผิดชอบมากขึ้น ทั้งงานภายในบ้านและนอกบ้าน ทำให้ไม่มีเวลาที่จะสนใจคู่สมรส สัมพันธภาพระหว่างคู่สมรสจึงลดลง (Duvall, 1971) บิดามารดาในระยะนี้จึงควรที่จะหาเวลาที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันทั้งครอบครัว ซึ่งสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาจะเป็นแบบอย่างสำหรับบุตรวัยรุ่น ในเรื่องการสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อนต่างเพศและเป็นแบบอย่างสำหรับการสร้างครอบครัวใหม่ (Satir, 1972) ครอบครัวจึงเป็นสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นที่จะส่งเสริมอุปนิสัยและความคิดสร้างสรรค์ และบุคลิกภาพของเด็ก พฤติกรรมของเด็กส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัว วัยรุ่นที่มาจากครอบครัวที่มีความสุข บิดามารดามีความรักใคร่สนิทสนมกัน มีความห่วงใยบุตรและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร เด็กจะพูดจาด้วยความสุภาพอ่อนโยน มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่ทางตรงกันข้ามครอบครัวที่ไม่มีความสุข บิดามารดาทะเลาะวิวาทกันเสมอ เด็กจะมีบุคลิกภาพก้าวร้าว พูดจาหยาบค้ายชอบทะเลาะวิวาท (Schafer and Kundten, 1970) ดัชนีการศึกษาของ Lawan (1985) พบว่าสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับปัญหาส่วนตัวของเด็กนักเรียน สอดคล้องกับการศึกษาของ Somsak (1985) พบว่าภูมิหลังของครอบครัวคือ สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการชกต่อยทะเลาะวิวาท หนีโรงเรียน การหนีออกจากบ้าน การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา ดังนั้นสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดา จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะส่งผลถึงการปฏิบัติพัฒนกิจในครอบครัวในระยะมีบุตรวัยรุ่น